

Методичні підходи до оцінки фінансового потенціалу держави

Робота присвячена теоретичним основам оцінки фінансового потенціалу держави, його особливостям та алгоритму здійснення. Метою дослідження є узагальнення методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу держави.

Автором визначено, що процес оцінки враховує підготовчий, аналітичний та заключний етапи. Особливу увагу приділено інформаційній базі аналізу, вимогам до неї та впливу на динаміку макроекономічних показників змін у методиці їх розрахунку. Запропоновано створення єдиного аналітичного центру оцінки фінансового потенціалу держави для цілей постконфліктного відновлення.

Результати критичного аналізу публікацій з обраної тематики дозволили вдосконалити класифікацію методів оцінки фінансового потенціалу держави через виокремлення двох нових ознак: основного об'єкту оцінки та виду інтелекту. При цьому виявлено перспективність використання інтелектуального аналізу даних про фінансовий потенціал держави в умовах швидкого зростання обсягів неструктурованої інформації.

Не залишилась поза увагою дослідження проблема використання неліцензованого програмного забезпечення для оцінки фінансового потенціалу держави та пов'язані із цим ризики.

Ключові слова: держава; інтелектуальний аналіз; методи оцінки; фінансовий потенціал.

Постановка проблеми. Необхідність прийняття виважених управлінських рішень на основі аналізу даних про рух фінансових ресурсів в економічній системі, а також взаємозв'язок між окремими фінансовими процесами та явищами в суспільстві зумовлює актуальність узагальнення підходів до оцінки фінансового потенціалу держави, їх критичного аналізу, деталізації проблем та розробки рекомендацій з їх усунення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки фінансового потенціалу держави, зазвичай, розглядалося на рівні його окремих складових (регіонів, підприємств різних галузей), та у даному напрямку варто відзначити вже роботи В.Г. Боронос [1], Н.В. Трусової [7] та ін. Значний внесок у вирішення проблеми оцінки фінансового потенціалу України було зроблено в роботах таких вітчизняних дослідників, як С.С. Шумська [9], О.В. Портна [4], К.П. Индус [3] та ін. У той же час єдиного підходу до такої оцінки ще не сформовано, що ускладнює можливість формування рекомендацій щодо покращання управління фінансовим потенціалом держави.

Метою статті є узагальнення методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу держави.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналіз публікацій за даною тематикою надав можливість представити цей процес у вигляді кількох взаємопов'язаних етапів, кожен з яких, у свою чергу, деталізується в такій формі (рис. 1).

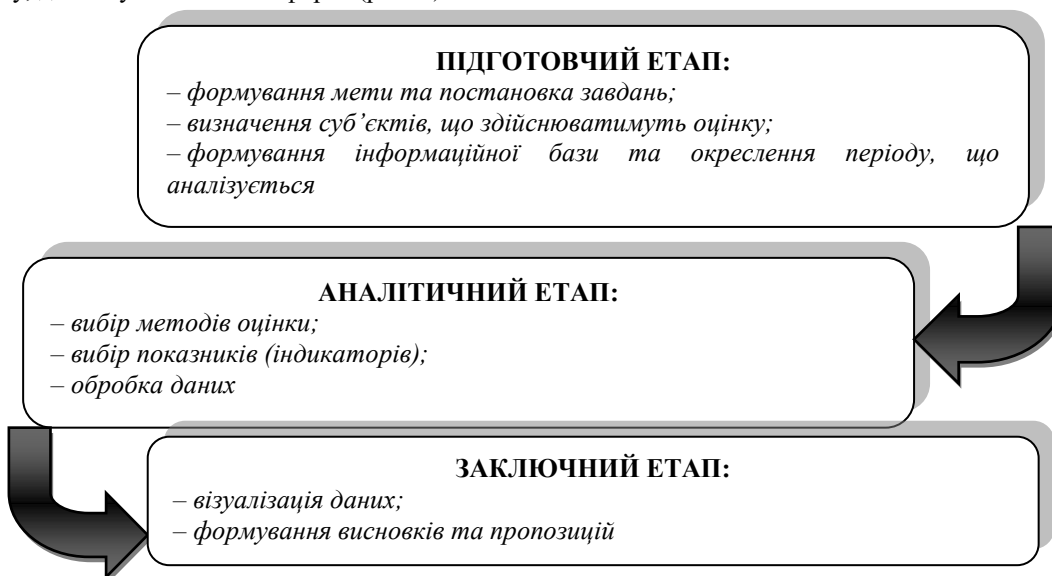

Рис. 1. Алгоритм оцінки фінансового потенціалу держави

Метою оцінки фінансового потенціалу, з позиції В.Г. Боронос, є «визначення в кількісному вимірі потенційних можливостей щодо генерації певного обсягу фінансових ресурсів» [1, с. 141]. Разом з тим, оцінка може передбачати проведення і якісного аналізу, зокрема, щодо можливих ризиків. На мою думку, в загальному вигляді метою оцінки фінансового потенціалу держави є підвищення ефективності управління ним за рахунок удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення.

Схожий підхід простежується у роботі О.В. Портної, в якій зазначено, що «розуміння сукупного фінансового потенціалу країни та його своєчасний і якісний аналіз, вибір необхідного методу оцінювання та системи показників забезпечать його всебічне вивчення та представлення для прийняття управлінських рішень, спрямованих на вирішення питання формування та обрання напрямків функціонування сукупного фінансового потенціалу країни» [4, с. 111].

Конкретизація мети відбувається, відповідно до ситуації, в якій знаходиться країна. Наприклад, для сучасного становища України необхідність проведення оцінки фінансового потенціалу може визначатися потребою вибору найбільш ефективних підходів до управління фінансовими ресурсами для подолання наслідків військового конфлікту. Відповідно до цього завдання можна представити таким чином:

- оцінка поточного стану використання фінансового потенціалу в цілому та у розрізі органів державного управління, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та населення;
- виявлення тенденцій та закономірностей його розвитку;
- ідентифікація проблем формування і використання фінансового потенціалу, визначення причин їх виникнення та способів їх вирішення;
- формування пропозицій для ефективного відновлення економіки.

Після постановки мети і завдань оцінки постає питання визначення суб'єктів, що здійснюватимуть оцінку фінансового потенціалу держави. За окремими напрямками аналітичну роботу проводять фахівці центрального банку, урядових міністерств, міжнародних інститутів, наукових установ, рейтингових агентств та інших організацій, відповідно до спрямованості їх діяльності. При цьому кожен із суб'єктів володіє різним рівнем кадрового та технологічного забезпечення, доступом до інформації, в тому числі закритого характеру.

Для цілей постконфліктного відновлення, на мою думку, виникає потреба у створенні єдиного аналітичного центру, що складу якого входили б представники центрального банку, урядових відомств, експерти міжнародних організацій, науковці.

Беззаперечний вплив на результат оцінки фінансового потенціалу держави має сформована інформаційна база. За результатами аналізу вітчизняних досліджень з обраної тематики визначено, що основою такої бази є офіційні матеріали Державної служби статистики, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національного банку України, а також міжнародних організацій, зокрема, Групи Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Організації з економічного співробітництва і розвитку. При цьому варто зазначити, що, починаючи з 2014 року, а в окремих випадках з 2013 року, така інформація представлена, в основному, без урахування тимчасово окупованої території України.

Серед вимог, що висуваються до даних, необхідних для проведення аналізу, на мою думку, варто зазначити їх достовірність, оперативність, а також зручність форми представлення.

Питання відповідності отриманої інформації реальному стану розвитку фінансового потенціалу залишається одним із ключових для проведення аналізу. Воно частково досліджувалося у дисертації В.Г. Боронос [1, с. 208], в якій здобувачем було запропоновано враховувати рівень тінізації економіки, який не відображається у офіційних даних. Крім того, навіть для країн з низьким рівнем неформального сектору економік ця проблема залишається невирішеною. Про можливості маніпуляцій даними, обмеження у використанні статистичних досліджень згадують також Д.Хафф (Darrell Huff) у роботі «Як брехати за допомогою статистики» [8] та Ч.Уїлан (Charles Wheelan) у книзі «Оголена статистика» [10].

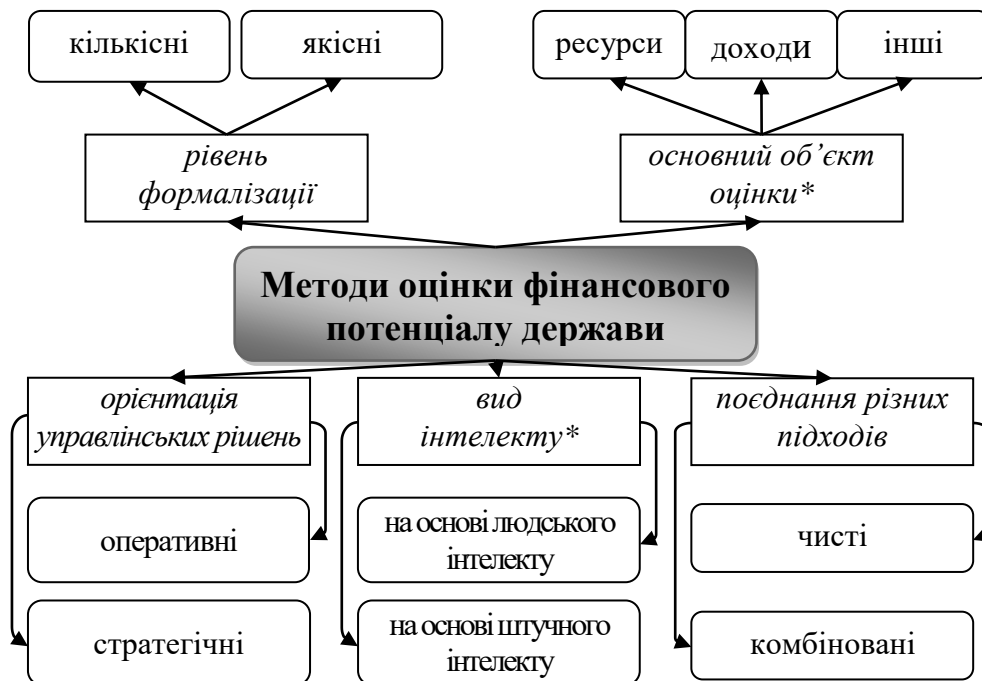
Разом з тим, відмова від статистичної інформації для оцінки фінансового потенціалу держави виглядає неможливою, з огляду на що отримані висновки завжди будуть пов'язані з ризиком викривлення інформації.

Не менш важливим є методологічний підхід, що використовується для розрахунку того чи іншого макроекономічного показника. Оскільки зміна методології розрахунків відповідних показників також може призвести до неправильних висновків. Наприклад, новий порядок визначення непрацюючих кредитів (non-performing loan) мав наслідком зростання частки непрацюючих кредитів у банківській системі на 2.1 в.п. на початку 2017 року, що, без урахування цього, може призвести до некоректної інтерпретації даних. Також Національним банком України було оновлено методологію визначення офіційного курсу гривні, відповідно до чого він враховуватиме лише курс угод між банками, банками і Національним банком, ігноруючи, таким чином, курс за угодами між банками та їх клієнтами, що може сприяти збільшенню розриву між офіційним та реальним валютними курсами. Також можна очікувати зниження офіційного значення індексу споживчих цін після зміни методології його визначення.

З огляду на важливість формування єдиного методологічного підходу до оцінки фінансового потенціалу держави, було запропоновано таку узагальнену класифікацію методів (рис. 2).

Так, залежно від рівня формалізації методи розмежують на якісні та кількісні. До першої групи належать SWOT-аналіз, портфельний аналіз, SNW-аналіз тощо. Друга група містить досить велику кількість методів, серед яких вже згадані індексний метод, метод коефіцієнтів, регресійний аналіз тощо, що, зазвичай, використовуються комплексно.

Відповідно до орієнтації управлінських рішень, виокремлено оперативні та стратегічні методи, що мають різну тривалість аналізованого періоду, систему показників (як зазначалося раніше, дані про фінансовий потенціал не оприлюднюються синхронно) та завдання, відповідно до потреб управління.

Примітка: *ознаки, запропоновані автором

Рис. 2. Узагальнена класифікація методів оцінки фінансового потенціалу держави

Плюралізм підходів до розуміння сутності фінансового потенціалу зумовлює різний вибір показників, що його характеризують. З огляду на це підходи в даному напрямку доцільно розмежувати на такі групи:

- пов'язані з оцінкою фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні економічних суб'єктів;
- пов'язані з оцінкою отриманого доходу, понесених витрат, що враховує також показники ефективності;
- пов'язані з оцінкою інших аспектів функціонування економічної системи, наприклад, залежно від рівня кредитування економіки, співвідношення державного боргу до ВВП тощо.

Залежно від ступеня поєднання запропоновано розмежувати чисті та комбіновані підходи. Відповідно до мети оцінки враховуються переваги та недоліки кожного з методів, на основі чого приймається рішення про доцільність або недоцільність їх використання.

З огляду на динамічний розвиток інформаційних технологій виділено критерій, пов'язаний з видом інтелекту, що здійснює оцінку. Інтелект людини має фізичні можливості для обробки даних, що стимулювало розробки у сфері штучного інтелекту. Ми оминемо методи, що базуються на використанні людського інтелекту, оскільки такі підходи є традиційними й інтуїтивно зрозумілими.

Термін «штучний інтелект» (у англійській мові публікаціях «artificial intelligence») було введено у 1955 році у статті «A proposal for the dartmouth summer research project on artificial intelligence» [11]. При цьому варто зазначити про існуючу проблему перекладу з англійського слова «intelligence», яке означає «вміння думати розумно» [5, с. 7] та його відмінність від слова «intellect», що певною мірою ускладнює розкриття змісту терміну. У вітчизняній літературі під штучним інтелектом розуміють «галузь комп'ютерних наук, що займається автоматизацією розумного поведіння агентів, які отримують в результаті активів сприйняття інформацію про навколишнє середовище і виконують дії, що реалізують функцію від результатів сприйняття і попередніх дій» [6, с. 8].

Для опису методів аналізу даних, що ґрунтуються на використанні штучного інтелекту, використовують термін «data mining», який перекладають українською як інтелектуальний аналіз даних

або здобуття даних, датамайнінг, та можна визначити як «процес виявлення у первинних даних раніше невідомих, доступних, практично корисних і нетривіальних інтерпретацій знань, необхідних для прийняття рішень в різних сферах людської діяльності» [2, с. 390].

На даний час питанню використання можливостей штучного інтелекту для оцінки фінансового потенціалу приділяється недостатня увага, що може бути пов'язано з необхідним високим рівнем кваліфікації аналітиків, що впливає із міждисциплінарного характеру досліджень (окрім знань з економіки та фінансів фахівці мають мати компетенції в галузі статистики і математики, баз даних, програмування тощо). Враховуючи зростаючий попит на таких спеціалістів у світі, можна припустити, що згаданим компетенціям буде приділена більш ретельна увага під час підготовки фахівців.

На мою думку, саме з практикою використання інтелектуального аналізу даних, що характеризують фінансові процеси та явища в суспільстві, будуть пов'язані основні напрямки майбутніх досліджень науковців у цій сфері.

Важливою складовою аналітичного етапу оцінки фінансового потенціалу є обробка даних, що може здійснюватися двома способами.

Ми залишаємо поза увагою аналіз даних, що виконується без використання сучасних інформаційних технологій, хоча й може мати місце для окремих цілей (для захисту даних, в умовах несправності техніки тощо).

Перший спосіб полягає у використанні широкого кола програмного забезпечення для оперативного проведення розрахунків на комп'ютерах (від стандартних офісних пакетів Microsoft Office до вузькоспеціалізованих продуктів). За результатами дослідження асоціації виробників програмного забезпечення (Business Software Alliance), проведеного у 2015 році, частка неліцензованого програмного забезпечення у світі становила приблизно 39 % [12, с. 2]. У разі використання таких програм зростає ризик помилок у розрахунках, що може призвести до неправильної інтерпретації результатів.

Альтернативний варіант передбачає використання хмарних технологій (cloud technology), що дозволяють провести віддалену обробку даних за допомогою різноманітних онлайн-сервісів, потужності яких значно більші, порівняно із традиційними комп'ютерами. В цілому ж вибір між цими способами залежить від обсягу даних, складності розрахунків та вартості програмного забезпечення або послуг відповідних онлайн-сервісів.

Заключний етап проведення оцінки фінансового потенціалу держави враховує візуалізацію даних та формування висновків та пропозицій. На основі ґрунтовного вивчення виявлених диспропорцій та закономірностей у розвитку фінансового потенціалу розробляються рекомендації щодо покращання ефективності використання фінансових ресурсів та можливостей країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянутий у статті алгоритм оцінки фінансового потенціалу держави є результатом систематизації існуючих поглядів науковців щодо даного питання в умовах відсутності загально визнаного та усталеного підходу. Недостатньо дослідженим залишається використання такої оцінки для цілей постконфліктного відновлення, що є досить актуальним для вітчизняної економіки. Крім того, більш детальної уваги потребує вивчення системи показників оцінки фінансового потенціалу держави, що визначає напрямок подальших досліджень у цій сфері.

Список використаної літератури:

1. *Боронос В.Г.* Фінансовий потенціал території у державній фінансовій політиці: методологія і практика управління : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 / *В.Г. Боронос* ; УАБС НБУ. – Суми, 2012. – 449 с.
2. *Ілляшенко К.* Інформаційні методи інтелектуального аналізу даних / *К.Ілляшенко* // Економічний аналіз. – 2010. – № 10. – С. 390–392.
3. *Індус К.П.* Управління фінансовим потенціалом України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / *К.П. Індус* ; ЧНТУ. – Чернігів, 2016. – 22 с.
4. *Портна О.В.* Методологічні засади оцінювання сукупного фінансового потенціалу країни / *О.В. Портна* // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 106–112.
5. *Смолин Д.* Введение в искусственный интеллект : конспект лекций / *Д.Смолин*. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2017. – 264 с.
6. *Субботін С.О.* Подання й обробка знань у системах штучного інтелекту та підтримки прийняття рішень : навч. посібник / *С.О. Субботін*. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2008. – 341 с.
7. *Трусова Н.В.* Формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 / *Н.В. Трусова* ; ННЦ «ІАЕ». – Київ, 2015. – 501 с.
8. *Хафф Д.* Как лгать при помощи статистики / *Д.Хафф*. – М. : Альпина Паблшер, 2015. – 168 с.
9. *Шумська С.С.* Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / *С.С. Шумська* // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–64.
10. *Уилан Ч.* Голая статистика. Самая интересная книга о самой скучной науке / *Ч.Уилан*. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2016. – 352 с.
11. *McCarthy J.* A proposal for the dartmouth summer research project on artificial intelligence [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.aaai.org/ojs/index.php/aimagazine/article/download/1904/1802>.

12. Seizing Opportunity Through License Compliance. BSA GLOBAL SOFTWARE SURVEY / Business Software Alliance [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://globalstudy.bsa.org/2016/downloads/studies/BSA_GSS_US.pdf#page=5.

References:

1. Boronos, V.G. (2012), *Finansovyy potencial terytorii' u derzhavnyj finansovij polityci: metodologija i praktyka upravlinnja*, dyss. of d-ra ekon. nauk, spec. 08.00.08, UABS NBU, Sumy, 449 p.
2. Iljashenko, K. (2010), «Informacijni metody intelektual'nogo analizu danyh», *Ekonomichnyj analiz*, No. 10, pp. 390–392.
3. Indus, K.P. (2016), *Upravlinnja finansovym potencialom Ukrainy*, Abstract of dyss. of kand. ekon. nauk, spec. 08.00.08, ChNTU, Chernigiv, 22 p.
4. Portna, O.V. (2015), «Metodologichni zasady ocinjuvannja sukupnogo finansovogo potencialu krajiny», *Aktual'ni problemy ekonomiky*, No. 3, pp. 106–112.
5. Smolin, D. (2017), *Vvedenie v iskusstvennyj intellekt*, konspekt lekcij, FIZMATLIT, Moskva, 264 p.
6. Subbotin, S.O. (2008), *Podannja j obrobka znan' u systemah shuchnogo intelektu ta pidtrymky pryjnattja rishen'*, ZNTU, Zaporizhzhja, 341 p.
7. Trusova, N.V. (2015), *Formuvannja finansovogo potencialu sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv: teorija, metodologija*, dyss. of dr. ekon. nauk, spec. 08.00.08, NNC «IAE», Kyi'v, 501 p.
8. Haff, D. (2015), *Kak lgat' pri pomoshhi statistiki*, Al'pina Pabliher, Moskva, 168 p.
9. Shums'ka, S.S. (2007), «Finansovyy potencial Ukrainy: metodologija vyznachennja ta ocinky», *Finansy Ukrainy*, No. 5, pp. 55–64.
10. Uilan, Ch. (2016), *Golaja statistika. Samaja interesnaja kniga o samoj skuchnoj nauke*, Mann, Ivanov i Ferber, Moskva, 352 p.
11. McCarthy, J., *A proposal for the dartmouth summer research project on artificial intelligence*, available at: <https://www.aaai.org/ojs/index.php/aimagazine/article/download/1904/1802>
12. «Seizing Opportunity Through License Compliance. BSA global software survey» (2016), *Business Software Alliance*, available at: http://globalstudy.bsa.org/2016/downloads/studies/BSA_GSS_US.pdf#page=5

Полчанов Андрій Юрійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- фінансовий ринок;
 - постконфліктна економіка;
 - страховий менеджмент.
- E-mail: polchanov@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2017.